

ՆԱՅԱՍՏԱՆ

Ի Ր Ե Գ Ի Ր

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱՉԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱԾԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Տարեկան գին կանխիկ դրուուշ 100 :

Այս Լրագիրը ամեն շաբաթ օրերը կը հրատարակուի :

Պօշտին գուրս գացած Լրագիրներուն փոսթային ծախքը տուողին վրայ է :

Իր շահին համար շուրջ մը հրատարակեց ուղղեց զիտի վճարե տողին 40 փութայ :

Կարողից ցրոց ծանուցումը ձրի է :

Դուրսէն եկած շտապներուն փոսթային ծախքը իրկողը զիտի վճարէ :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊՕԼԻՍ 24 ՅՈՒՆԻՍ

Յուլիս 2 երկուշաբթի օրը վեհապետ ինքնակալը պերճաշուք արքայամօր շինել տուած դպրատունը գնաց . և այս օրը գիտնոց ժողովքին (էնճիւմէնի տանիքին) առաջին դուռնաբանը եղաւ իւր ներկայութեանը : Սեփարդ տէրութեան դպրոցներուն ընդհանուր տեսուչ մեծարդայ Քէմալ էֆենտին յիշեալ ժողովքին անդամներուն անունը մէկիկ մէկիկ կարգաց . և ամեն մէկուն անունը կարգացուելուն՝ բարձրագոյն դրան արարողագետ (թէշլիֆաթի) մեծարդայ Կալիֆ էֆենտին անոնց պատուոյն կայսերական հաստատութեան գիրը (բուուսը) իրենց կը յանձնէր : Այս հանգիսիս պատճառաւ մեծազօր տէրութեան բարձրատանիքն ինքնապաշտօնէն հանդուստան . և բարձրագոյն փոխարքային արարողային յարմար գեղեցիկ ծառ մը խոտեցաւ :

— Պարսկաստան տրտալը կարգի գետնաշինութեան ընտրուած մեծապետ (հմէտ Վէֆիք էֆենտին, և մեծազօր տէրութեան գաւառներուն ընդհանուր տեսուչ մեծարդայ Քէմալ էֆենտին) ամսոյս 2 ին երկուշաբթի օրը յիշեալ յիշեալ կայսերական պալատը հրաւիրուելով վեհապետ ինքնակալին ներկայանալու արժանացան , և իրենց աստիճանին և պատուոյն համեմատ վեհապետ ինքնակալին մարդասէր ընդունելութիւն դրան :

— Վնոյս 6 ին ուրբաթ օրը՝ կայսերական թիկնապահ զօրաց գնդապետ (տարէրի խառնէ ֆէրիքի) մեծապետ Սուստաֆա փաշային Պէշլէր պէշլի կայսերական պալատը վեհապետ ինքնակալին առաջը հրաւիրեցաւ . ուր ներկայ էր նա և նոյն թիկնապահ զօրաց սպարապետ բարձրագոյն փաշային : Ինքնակալը իւր ձեռքը յիշեալ Սուստաֆա փաշային ճաշիկի տեսուչ պատուոյն յատուկ մեծապետ պատուոյ նշան մը շնորհեց : Սեփարդի մէջ աւանակ պատուոյ մը արժանացող մինչեւ հիմայ միայն Սուստաֆա փաշային եղած է . բոսնի և եօթն տարի է որ զինուորութեան մէջ է . և զինուորութեան պինտ ստորին աստիճանէն իրեն աղէկ և հաւատարիմ ծառայութեամբ մինչեւ այս աստիճան հասած է :

— Տեղւոյս գաղղիական խռովարարութեան հետեւեալ երկու լրջ պատերազմներու մէջ սխալ մտած է . որ այս տեղը չեղեցաւ կը փութամբ :

Մենք է այս : Կէմէլիէն Պրուսա

երթալու ճամբուն շինութեանը համար երկան քշելուն պատճառը անանկ ցուցուցած էինք , թէ մարդոց քիչուած ենք է . և այս քիչութիւնս անանկ պիտի մնայ : Բարձրագոյն փաշային փաշայի առանձին նամակով մը խռովարարութեան ծանուցած է որ այն օրերը արտերու աշխատութեան և մետաքս գործանքներ օրեր ըլլալով կայսերական հրամանին համեմատ որ կը կարգադրէ թէ մարդ տէրութեան գործոցը պարապելու համար իր առանձին գործերէն ետ չի մնայ , ճամբան աշխատելու անանկ մարդիկ բոլորեւն որ ոչ արտի գործ ունենին և ոչ մետաքս կը գործանեն : Երբոր այս գործերը՝ որ ինչպէս յայտնի է , շատ քանակ քշելու բաներ չեն , լըմնան նէ , այս գործերով հիմա պարապող մարդիկն ալ ճամբուն պիտի բանին . որով ճամբան շատ կանուխ կը լըմնէնայ :

Երկրորդն էր այն , որ վեհապետ ինքնակալին կողմէն Ռիկէր բժիշկին տրուած մեծապետ լրջք բժշկութեան կայսերական դպրատանը մէջ ցուցուցած արդիւնքին փոխարինութիւնը եղած ըլլայ : Յիշեալ Պ. Ռիկէրը ան ճամբ տեսնելու և այս պատուոյս համար շնորհաւորելու ժամանակին ինքն մեզի պատմեց որ կայսերական պալատը հիւանդ մը պատահած ըլլալով որ վեհապետ ինքնակալին ալ սիրելի էր , բժշկուելով Պ. Ռիկէրին վարպետութեամբ եղած է . և վեհապետ ինքնակալին յիշեալ ընծայն տալու անոր փոխարինութիւն է եղեր . և խռովարարութեան ասոր պատճառը ուրիշ բան կարծելու անկէց է որ , բժշկութեան կայսերական դպրատան աշակերտացը հանգիստաւ քննութեան յաջորդ օրը այս նշանս իրեն տրուած է : Պ. Ռիկէր թէպէտ երբեմն յիշեալ գրգռաւ անի դատաւորներէն էր , բայց հիմա մեծազօր տէրութեան ուրիշ գործոց մէջ ըլլալով դատաւորութեան պաշտօնը ուրիշ ձգած է :

— Սեփարդի յուլիս 3 ին կը գրեն : Երեկ առտու Սանապըրէն Սեփարդի 1200 անվարժ զօրք եկան խումբ խումբ բաժնուած , ամեն մէկ խումբը զատ զատ գրոշակներ ունենալով : Եկածներուն պէս ասոնց բնակարան տրուեցաւ խռովարարութեան շանապարհորդներուն բնակարանն են : Ենկէց ամէն մէկը կը կրնային թէ իրենց և թէ ձիւրուն առան քննուելու գտնել : Բնդհանուր կուսակալ բարձրագոյն փաշային առանց մէջէն դատաւորութեան պաշտօնէն պահապան զօրք յօրինեց որ շարունակ պարտին և այս նորէն առնալու զօրացը պահպանութիւն ընեն , որ Սեփարդի եկած չունենին : Սանապարհորդներէն երեքը առեւ զգուշութիւն ընելու և որովհետեւ առնալու տեսնելու և յատկապէս այս զօրքը ինչ ունին նէ

կունակին է . փախելու համար ժամանակ կորսնցնելու չունենին : Կատանդունապօրինէն մէկ մեծ շոգենաւ մը պիտի գայ . և ասոնք առնէ Սեփարդի , որ Լաբիայի Եֆենտին գաւառին ծովեղերէն քաղաքն է :

Այս կիրակի օրը (յուլիս 1) լուր առինք կ'ըսէն նոյն գիրը , որ երկու հատ մեծ զրադաշտ լուրած նաւակներով . որ թիակներով ճամբայ կ'ընէ , 150 հոգի չափ ծովաշրջի գող (քուստան) ցաւաքը ելեր են Լաբիայի և Ուսմիլի տեղերուն միջոց , յունիս 29 ին : Այն օրը բաղնաթիւ յոյներ Կարաւան կապած սրբոյն Պետրոսի և Պօղոսի տուաւ . քիչոց տօնին պատճառաւ Ուսմիլի կ'երթան եղեր : Գողերը կարաւանին վրայ կ'իյնան . մարդոց բոլոր ունեցածը կը կողպանեն կ'առնեն . այս ճամբով ձեռնարկին անցած միայն առձեռն ստակին գումարը 50,000 դուռուշ ըլլայ կ'ըսեն : Ճանապարհորդներուն առջեւ են հարկը քայլ չափ հեռու երկու հոգի կ'երթային . մէկը տաճիկ և մէկը չինիկանէ . այս երկուքն ալ կը մեռցնեն : Ուսմիլի մէկ մեծ կակ գեղ մըն է Բալամարիս վիճակին մէջ , մէկ դին Բօլեկէրու և մէկ դին Ենիքօրա գիւղերն են . ծովէն ալ մէկ ժամու չափ հեռու է : Գողերուն գլուխը անուառնի Վալենցային տղան է եղեր :

— Յուլիս 4 ին չորեքշաբթի գիշերը Պէշլէր քաղաքէն Կալիֆ էֆենտին ըստած թաղը գողերը մէկ տուն մը մտնելու 10,000 դուռուշ արժողեքով բան գողցեր էին : Գողերը ոստիկանութեան ձեռքն անցան . գողցած ինչքերուն մէկ մասը տակաւին ձեռքէ չի հանած :

— Պէշլէր անցածները մէկ եւրոպացի մը անէ 40,000 դուռուշ գողցուեցաւ : Գողը գրանուեցաւ . և պարագայներն ալ պատմելու արժանի բաներ են :

Այս գողութեան 15 օր մը առաջ յիշեալ եւրոպացիին նստած տանը մէկ կողմն ալ մէկ ուրիշ մարդ մը վարձքով կը բռնէ , և զինքը աւադրիցի մէկ աղնուական ցեղէ մը կը ցուցնէ . և կոմի անուն ալ կը կրէ : Եղուն և քաղաքաւար կերպը անանկ կ'ընեն որ տան տէրը ասոր հետ բարեկամութիւն կ'ընէ . և վրան կատարելապէս վստահ կ'ըլլայ : Երեւելին մորէն ալ չէր անցնէր որ իրեն այս նոր բարեկամը ասանկ անարժան խաղ մը պիտի խաղայ իրեն : Տանտերը բանի գործի տէր մարդ ըլլալով իր գործերուն համար կը պատահէ որ շատ անգամ առտորմաց գուրուկներ , մինչեւ իրիկուն տուն դառնալու ժամանակ չէր ունենար : Սպասուէր մը ունէր , որ այն օրերը իրքով չէր ճամբուած էր . սուտ կոմի ասոր հետ խօսք մէկ ըրած է եղեր . որովհետեւ տեւ ասիկոց տանը ամեն տեղերը և ամեն անկիւնները գիտէր . ուստի ամսոյս 5 ին հինգշաբթի օրը երբ որ տան

տէրը տունը չէր , ստակին սննտուկը կը վերցունէ . որուն մէջ 40,000 դուռուշ ստակ կար : Օր առաջ այն սննտուկին յարեւմտեան շինել տրվելու և մէջն ալ քար լեցուցեր է . վերջուցած սնտուկին տեղը այն կը գնէ : Տանտերը կուգայ . սննտուկը բանալ պէտք կ'ըլլայ . իր քովը բանալով չի կրնար լավ բանալ կը պարզեցնելով կը բանայ : Երեւելին մարդ կրնայ գուշակել թէ ինչ ցաւ կ'իմանայ , երբ ստակի տեղ քար կը գտնէ : Իսկոյն մարդուն վրայ կաւ կած կ'ընէ . և սորված անունով աւելու գրքից գետնապատան գիւղերը (բանիկէրիան) կ'երթայ այն անուն կոմիին վրայ օր տեղեկութիւն տանելու . զարմանքը կ'ընենայ , երբ գիւղին գործաւ կանգնելու կ'ընեն , երբ գիւղին գործաւ գրքից հպատակներուն անուններուն ցուցակը կ'ընային և կ'ըսեն որ այն առնուով մարդ Կոստանդնուպօլիս ամեն նեւին եկած չէ : Կ'իմանայ որ ստուգիւ գողը անիկայ եղած պիտի ըլլայ . և առաջիկայ ալ միայն գրած պիտի ըլլայ առիթ դատած տոնը անանկ գեղեցիկ մը ընելու , և անձանթ մնալու : Ենթ համար ոստիկանարանը կ'երթայ . և ոստիկանութեան ատենին ներկայաւ նալով գլխուն եկածը մի ըստ միջոց պատմելն ետքը կապած ըրած մարդուն ալ ճանցուեցաւ նշանները կ'ըստ տրուէր : Տակաւին գողը գտնուած չէ :

— Յուլիս 4 ին չորեքշաբթի օրը Կոստանդնուպօլիս առաջ ըստած գրոսնայ տեղին արեւելեան կողմի լեռանը վրայ մէկ տաճիկ տալու մը մեռած մարմին գտնուեցաւ : Տղան 15 կամ 16 տարեկան կը կարծուի : Ստանդի վրայ տան և չորս տեղ դանակի վերջ կար . և չլընքն ալ կարած էր . բայց մարմինն բոլորովին զտուած չէր : Ստանդի թիւնը կատարելաւ մէկ քանի հոգի վերցուց . և կը լսեն որ այս ճամբովս բուն յանցանքին տէրն ալ գտնուած և ձեռք անցած է :

— Ստանդի մըն ալ Պէշլէր գողեր է նոյն օրերը : Եւ որովհետեւ ոստիկանութիւնը քանի մը գէշ պուրաւ ներուն ընթացքին կանգնած ըրած էր , ասոնք բռնուեցան և յանցանքին տէրն ալ ասոնք ըլլալու ստուգուելով ոստիկանութեան բանալ գրուեցան :

— Բաղադատանէն կէս ճամբան մէկ գարեջուրի (պիւրայի) գործարան մը կայ , որուն գործաւարը (տիւրքթօւսը) եւրոպացի մըն է : Ուրիշ հոգի մէկ կէն գիշերով այս գործարանը կը կոխեն , գործարանին տէրն ու անոր կինը անկողնոց մէջ գրանուելով կը կապեն որ չի կրնան դուրս ելլել և գործերուն տեղ գէլը ըլլալ . անկէց ետքը գործարանին չորս գին կը պրտորին , գտած բաներն ին կ'առնեն կ'երթան : Ենթ այս աստիճան յանգիւթութիւն տուող միայն գործարանին գիրքը կրնայ ըլլալ , որ

ներն են՝ ներկայ 1851 տարւոյս յունւն վարի մէկին առնուած հաշուովը 416, 475 հոգի . որոնցմէ 203,583 հոգին եւրիկ մարդ են , և 212,992 հոգին կնիկ մարդ . որով կնիկ մարդոց համարներ երիկ մարդոց բաղդատելով կը գլուխուի 9509 հոգի , կամ իբր 1/30 աւելի : Եւրիկ մարդոց համարներն քիչուած թիւեր կրնայ այլ և այլ պատճառներու տրուել . և մասնաւորապէս՝ օտար երկիր գաղթողները այս համարները քիչուեցած կ'ըլլան : Ենթադրուած յունական առնուած հաշուովը նա բոլոր բնակիչներուն բոլորին համարն էր 416,499 հոգի . այս տարի աւելցած տարուան նայելով 24 հոգի աւելի պահած են :

ԱՐԳԱՅԻՆ

Իրագոյնս նախնիքս թերթեւուն մէկուն մէջ՝ թիւ 45 . Սոստառտանի Սոսկուա քաղաքէն Պ . Սիւրիչ Լիւնիւն հայազգի հրմտական պատուէրէն Վիպի հնոյն հայապատիւ անուն պատուական աշխատասիրութեանը վրայ պէտք եղած տեղեկութիւնը տրուելիք :

Յիշեալ բաղմահմուտ ուսումնականը այս գիրքէն մէկ հատ մըն ալ Փաբլուա ասիական ընկերութեան ընծայ խրկեր էր . և ասիկայ առիթ տուաւ Պ . Լուարտ Տիւրքիէ հայերեւոյթի մեծի մասու գաղղիացւոյն մէկ նոր աշխատասիրութիւն մը ընել մեր ազգին վրայ . որուն հին և միջին դարու պատմութիւն մասնաւոր փութով հետամուտ ըլլալով Ստաթիստիկա ու հայեցիքին և Սիւրիչ Լիւնիւն պատմութիւններէն երեւելի հատուածներ թարգմանած և հետաքննելի ծանօթութիւններով սպառնալով ըլլալուն վրայ ասիկէ առաջ տեղեկութիւն տուած էմք :

Պ . Լուարտ Տիւրքիէին յիշեալ ծառը տակաւին ձեռքերնիս չանցաւ , բայց ինքն մեզի գրած առանձին նախնական մէջ՝ մեր այս հայապատիւ լրագրոյն բանի մի բանասիրական և պատմական հմտութեանը վերաբերեալ հատուածները գաղղիներէն թարգմանելու միտք լինեցած ըլլալը յայտնէին ետքը կ'ըսէ . « գիտես որ մեր լրագրուն (գաղղիներէն) ամեն տեղ տարածուած ըլլալով պիտա աղէկ միջոց մըն է հասարակոյն ընելու այն գաղափարները . որ ուրիշ լեզուներով բացատրուած ըլլալով անմասնօթ պիտի մնային : Իսկ առ այժմ՝ ի գործ կը գրուի կոր Սոսկուայի Պ . Սիւրիչ Լիւնիւն Վիպի հնոյն հայապատիւ մակագրով հրատարակած գրքին վրայ , որ հայերէն գրուած է : Եւր մէկ վերլուծական քաղուած մը ըլի . որ մեր ասիական ընկերութեան ամսօրեայ տետրակներուն մէջ պիտի հրատարակուի : Հիմնական քննութեան առիւ երգի Վիպիստայ ըստած ազգային պատմական երգերը և հին աւանդութիւնները որ չոյցի նախնային կ'ըլլին . որոց վրայ հիմնած է Սոսկուայի խորհրդային իւր պատմութեան մէկ մասը : »

Սեծապէս շնորհակալ ըլլալու եմք Պ . Տիւրքիէին , որ մեր ազգը եւրոպացւոց ծանուցանելու և մեզի գիտական յարգ մը վաստկուեցնելու համար կ'աշխատի . և մեր նախնի աւանդից յարգը հասկնելու համար ալ հիմակուան յարգի մատենագրի մը , ինչպէս է Պ . Սիւրիչ Լիւնիւն , աշխատասիրութիւն իրեն բնաբան կ'ընտրէ . որով նորերն ալ հիմերուն պատուոյն մասնակից կ'ընեն :

Վաղիս գրագէտներուն յայտնի է որ՝ հին եկեղեցական և արտաքին մատենագիրներուն մէկ քանին յունական սկզբնաղբիւր կորսուած լընէ՝ որ լաւ պապի իմաստունները փափաքելով կը փնտռեն . և գտնելէն յունահատած

էին . հայերէն թարգմանութիւնները գտնուեցաւ . որ յունարէնին տեղը կը բռնէ . և Վիպիստայի միտքարեան ուստին բաղմարդիւն վարդապետները լատին լեզուի թարգմանելով և տպելով իմաստնոց փափաքը լեցուցին : Եւսանի են Փիլիսի եբրայեցւոյ յաղագհ նախախնայութեան . յաղագհ կենդանեաց . և ուրիշ գիրքերը . Եւսեբի կեսարացւոյ ժամանակագրութեան ամբողջը , և Սեբեթիա նոսի ծառերը : Ուրիշ առիթով մը հայոց ազգին հաւատարմութեամբ նախնի մատենագրոց գիրքերը պահելը այս օրերու բոլոր Եւրոպա հռչակուելով վրայ է :

Սրբոյն յովհաննու աւետարանի աշակերտ սուրբ Պապիաս Յերասուսայ եպիսկոպոսը յաղագհ թարգմանութեան պերտական պապական գիրք մը շինած էր . որուն բնագիրը կորսուած էր . Սիւրիսթարեան վարդապետները ասոր մէկ հատուածը հին թարգմանութեամբ գտնելով ծառերնոր մը մէջ լատին լեզուի թարգմանեցին :

Սրբոյն Երանոսի , որ հետեւող աւաքերոց կ'ըսուի , մէկ ծառին հայերէն թարգմանութիւնը գտնուեցաւ . որ բնագիրը կորսուած էր . բայց այս ըստը տուողը չքսեր ոչ ծառին խորագիրը և ոչ ուր գտնուելը : Եւս ալլա արին լեզուի թարգմանուեցաւ :

Նոյն Սրբոյն Երանոսի ծառ յորիսն Օլեքիէայ . ասոր ալ մէկ հատուածը Վիպիէնայի (կարծեմ Վիպիստայի պիտի ըլլայ) գրատանը մէկ ծառերնորէն հանելով թարգմանեց Վիպիստայի միտքարեան միաբաններէն . Կաբիէլ վարդապետ Սիւրիչի :

Պատմայի Սիւրիչ վանքին Բենեդիկտեան կրօնաւորներէն մէկը . Տոմիկիւր , այս հատուածներն նախնի եկեղեցական մատենագրաց մինչեւ հիմա չի տպուած ուրիշ հատուածներուն հետ մէկ տեղ տպելու սկսած է . և աւսով մեր նախնեացը աւանդապահուեց գովեստը մէկ անգամ մըն ալ կը հռչակուի բոլոր Եւրոպա . ինչ կը վաստակելինք , թէ որ այս հատուածները մեր ձեռքը մնային միայն , և օրինակները ուրիշներուն չի հաղորդէինք :

Վանապատիւ սրբազան Պատրիարք հօր տպել տուած բան իրապաւին տետրակին դէմ նորադանդներուն ալ իշխմիրի տպարանէն բան ասիական ընդդէմ բան իրապաւին վերնագրով հանած տետրակներուն անպատեհութիւնը իմաստուն մէկը իւր սովորական պերճախօսութեամբ յայտնէր է մէկ յորդուածի մը մէջ , որ լրագրոյս 72 թուոյն մէջ մեր ընթերցողները տեսան :

Նորադանդները իրենց տետրակին մէջ միայն խորհրդածութիւններ ընելով և իրենց սովորութեանը համեմատ սուրբ գրոց քանի մը խօսքերը իրենց մասնաւոր մտքին յարմարելով իբրեւ վկայութիւն մէջ բերելին , և իրենց ազանգը անհիմն ցուցնող վկայութիւնները լուրութեամբ անցնելին մարդ չի գայթակղեցնէր . ամեն ուղղափառ քրիստոնէս բաւական սուր վաճէ և գիտէ՝ որ ամեն մարդու ինքիր գլուխն սուրբ գրոց խօսքերուն տուած մեկնութիւնը ընդունելի չէ . ամեն մարդ եկեղեցւոյ վարդապետութեան դէմ մեկնութիւն մը մէկուն բերնէն լսածին պէս կրնայ հարցունել , ինչպէս եղեր է որ քրիստոնէութեան սկիզբէն մինչեւ հիմա այն խօսքին միտքը մարդ չէ հասկըցեր , ծուռ մեկնէր են . և հիմա նորադանդներն են ելեր որպէս թէ շիտակ մեկնիչ : Եւ իրաւունք է չի հաւատալ անանկ մարդոց տուած մեկնութեանը , որ քրիստոնէութեան սկիզբէն ի վեր մինչեւ հիմա տրուած մեկնութեանը չեն հաւատար : Սիւրիստայ այս խորհրդածութիւն կրնայ ծանուցանել թէ՛ այն մարդիկ որ նոր ազանգոյն կը հետեւ

ւին և աշխարհական շահու գիտում մը չունին նէ՛ որքան տկարամտ են . որ սուրբ գրոց խօսքը յայտնապէս իրենց կողմը ըլլալ կը կարծեն . և այնքան քրիստոնէից անիկայ ուրիշ կերպով մը հասկընալը իրենց միտքը գտնէ կատարած մըն ալ չի ձգեր թէ՛ գուցէ իրենց ստոյգ կարծածը սուտ ելլէ : Իսկ զանէ հետեւ ծածկուած ճամարտութիւն մը հաւատալեաց մէջ՝ այս վերջին ատեններս քանի մը սակաւթիւ մարդոց յայտնուել է կարծեմ՝ ճշմարտութիւնը և հաւատքը նոր գլուխուեցաւ ըսել չէ՛ մի . և ասանկ որ ըստ չի՛ Բրիտոս աշխարհի մէջ ինչպէս համար եկեղեցի հաստատած պիտի ըլլայ . և մենք որ բոլոր քրիստոնէից հետ մէկ տեղ « հաւաքած » յիշեցի՝ « որ » կ'ըսեմք նէ ինչ քանի հաւատացած պիտի ըլլամք : Չեն գիտեր այն ալ որ՝ թէպէտ աստուածաշունչ սուրբ գրոց հաւատալը ամեն մարդու պարտականութիւն է , և ասոր չհաւատացողը եկեղեցւոյ անդամ գլուխուի ալ նէ՛ միայն արտաքին երեւութիւն եկեղեցւոյ անդամ է , և յաւիտենական փրկութեան անմասն է , այսու ամենայնիւ մինչեւ հիմա՝ առաքելական հանգանակներն սկսելով մինչեւ՝ լուսաւորչական և մինչեւ կոստանդնուպոլսոյ ժողովոյն հանգանակը հաւաքած ի սուրբ գիրք խօսքը մտած չէ : Վասն զի՝ թէ որ սուրբ գրքին պիտի հաւատամք նէ՛ քրիստոսական եկեղեցւոյ հասկըցած և հասկըցուցած միտքովը պիտի հաւատամք , ըսել է որ՝ հաւաքած ի սուրբ գիրք խօսքը՝ հաւաքած յիշեցի՝ « որ » խօսքին մէջ պարունակած է : Եւ հաւատոյ հանգանակը բաւական կը սեպէ միայն նշանակել թէ հոգեւունչ են սուրբ գիրքերը՝ առանց ասոնց համար եկեղեցւոյ հաւատքէն դատ մասնաւոր հաւատք մը պահանջելու . « հաւաքած » ի հոգին սուրբ յանդիւն է ի կապարեան . որ խօսեցաւ յորինաւ ի մարգարէս և յաւաքարան » : Եւրիկայ սուրբ գրոց վրայ ունենալու հաւատքնիս քիչ ցննել չէ . այլ մանաւանդ հաստատել և իւրաքանչիւր քրիստոնէից և կարգալ չգիտողներուն համար անգամ ապահովելն է : Ուղղափառ քրիստոնէայները ասոնք գիտեն . ուստի երբ ազանգաւորաց բերնէն սուրբ գրոց խօսքերը ծուռ մեկնութեամբ իրենց ազանգոյն յարմարեցնել լսեն նէ չեն գայթակղիր :

Իայց երբ տեսնեն որ նոյն մարդիկ՝ որ կրօնական խնդրոց մէջ ամենեւին եկեղեցւոյ հայրապետաց և վարդապետաց վկայութիւնը չեն ընդունիր , իրենց ըսածը հաստատելու համար նոյն սուրբ հայրապետներէն և վարդապետներէն վկայութիւն կը բերեն , կրնան չգիտողները կարծել թէ այն վարդապետին կամ հայրապետին օրը եկեղեցւոյ հաւատքը հիմակուանին պէս չէ եղեր . հիմա նորամուտ բան կայ եղեր : Սուտի երբոր ասանկ վարդապետական վկայութիւններ բերեն նէ գոյշ կենալու է . որովհետեւ նոյն վարդապետաց ամբողջ գիրքը ամեն մարդու ձեռք չի կայ՝ ուրիշ խօսքերը չեն կրնար կարգալ . միայն այս օտարահաւատ աստուածաբանները որքան տեղը կարգացնել կ'ուզեն նէ այնքանը կը կարգան . եկեղեցւոյ պատմութեան ալ հիմուտ չեն որ ժամանակին պարագայները գիտնալով այն սուրբ վարդապետին կամ սուրբ հայրապետին միտքը գիտնալ հասկընան և չի խաբուին :

Բան ասիականայն սուրբ լայնիւն կիպարացի հայրապետէն և սուրբ Յովհանն ոսկեբերան հայրապետէն վկայութիւններ կը բերէ . և սուրբ լայնիւն համար յատկապէս կը նշանակէ որ « անոր տօնախմբութիւնը հայերը սովորաբար յունիսի 25ին կը

կատարեն » : Եւրոպա ազգի Պատրիարքի մը հրատարակած տետրակին դէմ հերք ըսած գրող խեղճը տակաւին այն չի գիտեր , որ ազգին պինտ տգէտներն ալ գիտեն , թէ հայոց եկեղեցին սրբոց տօնը ամսոյ և օրի վրայ չի կատարեր . և այս սովորութիւնս այնքան հաստատուած է որ՝ ծիս դարուն մէջ յոյները ուղեցին որ հայերն ալ սրբոց տօնախմբութիւնը ամսաթիւով որոշեալ օրերու վրայ դարձունեն . բայց խնդիրն ընդունելի չեղաւ : Եւսանկ հայոց եկեղեցւոյն արարողութեանց ամենայնայնոյն մէկ մասին վրայ տգէտ գտնուող մարդու մը խօսք ինչպէս կրնայ մօտիկ ըլլալ՝ երբ հայոց եկեղեցւոյն դէմ կը խօսի :

Իերած վկայութիւնն ալ կը ցուցնէ որ սուրբ լայնիւն ամսաթիւնը բարեխօս բռնելու վրայօք հայոց սուրբ եկեղեցւոյն հաւատքը չի գիտեր : Իսկ չի այնպէս կարծեր է որ հայերը սուրբ լայնիւն ամսաթիւն մարմնոյն աստուած կ'ըսեն . ուստի սուրբ լայնիւն Սաղիսի մարմինը սուրբ է՝ Բայց ոչ ասպարհ խօսքը մասնաւորապէս սրբազան Պատրիարքին դէմ , և ընդհանրապէս հայոց սուրբ եկեղեցւոյ դէմ մէջ կը բերէ : Թէ որ սրբազան Պատրիարք , թէ որ հայաստանեայց եկեղեցին , մէկ տեղ մը մէկ գրուածքի մը մէջ սուրբ լայնիւն ամսաթիւն մարմինը աստուած է ըսած ունին նէ՛ պէտք է որ ասիականայն բանին հեղինակը այն տեղը գիրքով թղթահամարով ցուցնէ : Թէ որ հայոց մէջնէն ասանկ բան մը ըսող չի կայ նէ , որ հիմա քրիստոնէից մէջ բնաւ ըսող չի կայ , սրբոյն լայնիւն տալիս խօսքէն մեզի ինչ . և բան իրապաւին մէջ ասոր հակառակ վարդապետութիւն մը չի կենալէն ետքը՝ անոր դէմ ելած բան ասիականայն մէջ այդ խօսքը ինչ բան ունի :

Իսկ որ՝ նր լայնիւն ամսաթիւն մարմն նոյն աստուած ըսող մարդ չի կայ հիմա քրիստոնէից մէջ . բայց ատենօք կայ եղեր . որ նոյն սուրբ լայնիւն կը պատմէ նոյն տեղը , որից որ բան ասիականայն հեղինակը այս վկայութիւնը առեր է : Եւ ասոնք տեսակ մը ազանգաւորներ են եղեր , որ լրագրայի կողմը երեւան ելեր են Բրիտոսի 380 թուին ատենները . և սուրբ լայնիւն ամսաթիւն չափազանց և աւելորդ գաղափարական պաշտօն կը մատուցանեն եղեր . և կնիկ մարդիկ տարին անգամ մը տեղ մը ժողովուելով սուրբ կուսին անուամբը պատարագի պէս բան մըն ալ կ'ընեն եղեր մէկ կարկանդակ մը մատուցանելով , որ ետքը սուր պատուոյն իրենց մէջ կը բաժնեն կուտեն եղեր : Եւ այս տեսակ կարկանդակներուն տրուած յունական աւանդներն առնելով այս ազանգաւորներուն խօսքն ինչպէս կ'ըսեն եղեր : Սուրբ լայնիւն կ'ըսէ որ այս կնիկները սուրբ կոյսը իբրեւ զատուած կը պաշտեն , և անոր աստուածային երկրպագութիւն կը մատուցանեն եղեր :

Եւս տեղեկութիւններուն վրայ՝ սրբոյն լայնիւն սուրբ բան ասիականայն մէջ կարգացողները դիւրաւ կը հասկընան որ սուրբ հայրապետը բան իրապաւին դէմ չէ , քով իրիտեաններուն դէմ կը դրէ . յունարէն կարգալ գիտողը նոյն վկայութեան տակն ալ ասպարհ խօսքն ինչպէս կը կարգայ . որ ոչ բան իրապաւին դէմ ըսել է , և ոչ հայոց դէմ . այլ միայն՝ քով իրիտեանց դէմ :

Ինչ մը ուղղորդութեամբ կարգալով մարդ կը զարմանայ որ ինչպէս նորադանդները այս խօսքը մէջ բերեր են . որուն մէջ յայտնի կը տեսնեմք որ նր կուսին համար կ'ըսէ . « անիկայ ըստուած անօթ մըն էր՝ բայց տակաւին կնիկ մըն էր . և ասիկէ աւելի բան մը չունէր իր բնութեանը կողմանէ » . ու

